

Research Paper**A Content Analysis of the Concepts and Images of the Physical Aging Primary School Textbooks in Iran**Zahra Eftekhari¹, *Farhad Nosrati Nejad², Robab Sahhaf³, Nosaybeh Zanjari³

1. Department of Social Welfare, Student Research Committee, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran.
2. Department of Social Welfare, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran.
3. Iranian Research Center on Ageing, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran.

Citation: Eftekhari Z, Nosrati Nejad F, Sahhaf R, Zanjari N. [A Content Analysis of the Concepts and Images of the Physical Aging Primary School Textbooks in Iran (Persian)]. Iranian Journal of Ageing. 2018; 13(2):154-167.

Received: 27 Aug 2017

Accepted: 06 Jan 2018

ABSTRACT

Objectives This study has two purposes. The first purpose is to analyze the concept of old age in the textbooks of the primary schools after the Islamic Revolution (1979). The second purpose is to study the type of images used in these textbooks to depict the elderly people in physical terms.

Methods & Materials This research is a descriptive Research to analyze the content of the books. The data is collected from a statistical population of all the primary schools' textbooks used after the Islamic Revolution. Of them, the ones which were taught in 1979, 1996, 2006, and 2015 were selected as the samples because these books were subject to change in those years. The context units were Lessens and of analysis was the contents and pictures in which the concept of old age is presented.

Results The findings of this research show that the textbooks depict aged people as those with wrinkles (52.1%), grey or white hair (44.4%), upright stature (57%), and maintain good physical health (43%). These older adults are healthy (73.2%) and independents (72.5%). Most of them (64.1) never used any health-care aids, and in case of health care tools, only spectacles are depicted.

Conclusion The results showed that the textbooks depict a positive image of the physical health of the older people. The picture in the textbooks shows elders' natural status and their physical conditions in the old age. It is interesting to mention that during the first year post the Islamic Revolution, the illustrations showed the older adults as young. It's natural considering the rise of maximum life expectancy in the recent decades, and it also reflects the realities of old age.

Key words:

Old age, Textbooks, Content, Concept and image analysis, Elementary school, Iran

Extended Abstract**1. Objectives**

The purpose of this study was to analyze concepts and images depicting elderly in the textbooks during the initial period of post-Islamic Revolution - from 1979 to 2015. Identifying the positive and negative impact of images showing

elderly from a physical point of view in the elementary school textbooks was also taken into account. It was predicted that the elderly population will increase at an ever-increasing rate. Therefore, planning for the aging population was important before the situation becomes critical. In the study by Sanagoo et al. [1], identification of the physical status of the elderly has been the most important tools to realize goals and the missions of society, and the educational system by correcting textbooks and curriculum. Hence, this was

* Corresponding Author:**Farhad Nosrati Nejad, PhD****Address:** Department of Social Welfare, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran.**Tel:** +98 (912) 4055248**E-mail:** farhad.nosrati@gmail.com

important to set goals and missions of the society to support the elderly.

2. Methods and Materials

This is a descriptive research study; therefore, it has been conducted using content analysis method. The statistical population included all elementary textbooks such as Persian, Religious Education, Math, Art, Social Education, Quran, Science, Gifts of Heaven, and Thinking as well as the research from 1978 to 2015.

Among the textbooks, those published in the years 1979, 1996, 2006, and 2015 were selected because in those years textbooks were changed. In this study, the subject was texts of the books; therefore, each lesson has been a subject. In other words, the theme was subject analysis and images related to old age. To measure the physical dimensions of aging, variables referring to the physical appearance of the elderly such as their face, hair, facial hair, stature and stance's fitness, cleanliness of their wardrobe, and clothing preferences were included. Physical appearance in terms of face implied wrinkles and folds; hair focused on the extent of the graying of hair; facial hair meant the general condition of the face, which included the degree of hair graying instances such as white or gray, salt and pepper': and the black or blond facial hair of the elderly; stature (height): straight or curved (humpy); height comparison referred to features such as being taller, having the same height, or short height; physical ability meant level of physical strengths such as high, moderate, or poor. Type of physical dependence referred to features such as being dependent or independent. Health condition meant healthy or diseased. Assistive Equipment meant relying on health tools such as spectacles, hearing aids, canes, or walker.

Data were collected using a researcher-made checklist and Jessica L. Danowski's [2] checklist. Meanwhile, this article has been confirmed by the Ethics Committee of the University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences.

3. Results

The results of this study showed that aging concepts were used maximum in third and fifth-grade textbooks and minimum in the sixth and fourth-grade books. Most of the concepts were included in the Persian Book and Social Education and the least in Art and Science books. The textbooks analyzed mostly depict-

ed the elderly as those with wrinkles (52.1%), gray or white hair (44.4%), straight posture (57%), and high physical strength (43%). In other words, elderly people were defined as healthy and physically independent (72.5%) (73.2%). These textbooks generally (64.1%) depicted elderly who did not use any health tools and in cases of those who used it, they only used spectacles (14.1%).

It is worth mentioning that facial appearance of the elderly is shown with wrinkles and creases. The highest percentage of wrinkles has been observed in the textbooks used in 2015. Also, the hair and facial hair of most elderly are shown as white, and this feature is frequently repeated in the textbooks of 2015. But despite the head and face status, the stature of about 57 percent elderly people is shown as straight and the highest degree of elderly people with straight posture has been shown in the textbooks of 1996. As we move closer to 2015, stature straightness lessens. In terms of physical strength, most of the elderly are physically strong and independent. The textbooks of 2015 showed elderly population with the highest percentage of physical strength, while 2006 textbooks had the highest percentage of independent ones. From the health perspective, most of the elderly population is shown as healthy in the textbooks of 2006 and as we move closer to 2015, the percentage of healthy elderly people plummets. Noticeably, most of the elderly people had not used any health tool and those who were dependent on such tools they were mostly using glasses and canes, respectively.

4. Conclusion

The finding of this study is that the textbooks published in the early post-revolution years used natural images and portrayed elderly people in a positive light. It is worth mentioning here that images of the aging population in the early years are different from the recent ones, in the sense that the images of the early years of the revolution generally shows the elderly as middle-aged people or, in other words, depicted them as young. But as we moved closer to the present, these images were closer to the reality of aging population. These pictures are not only appropriate but also relates to the reality of old age in the country. This is because life expectancy increased from approximately 52 years to about 70 years in the recent years. So, it is natural that the appearance of current the aging population would be different from those in the past.

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines

This article was confirmed by the Ethics Committee of University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences of Tehran.

Funding

This article was extracted from the master thesis of Zahra Eftekhari in the Department of Social Welfare, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences of Tehran.

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest.

Acknowledgements

We appreciate Dr. Mir-Taher Mousavi, who introduced the writers to the research organization's professors, as well as the professors of the Organization for Research and Educational Planning, Mr. Qureshi and Dr. Abolfazl Bakhtiari, who provided the opportunity to use the textbooks for this study and provided information to the authors on changes in the textbooks.

تحلیل محتوای مفاهیم و تصاویر سالمندی از بعد جسمانی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی ایران

زهرا افتخاری^۱، فرهاد نصرتی نژاد^۲، رباب صحاف^۳، نسیم زنجری^۳

۱- گروه رفاه اجتماعی، کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.

۲- گروه رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.

۳- مرکز تحقیقات سالمندی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.

چکیده

تاریخ دریافت: ۰۵ شهریور ۱۳۹۶

تاریخ پذیرش: ۱۶ دی ۱۳۹۶

اهداف: هدف از پژوهش حاضر، تحلیل محتوای مفاهیم و تصاویر سالمندی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بعد از انقلاب اسلامی از این نظر بوده است که این کتاب‌ها از نظر جسمانی چه دیدی به سالمندی داشته‌اند.

مواد و روش‌ها: پژوهش حاضر پژوهشی توصیفی است که با روش تحلیل محتوا انجام شده است. جامعه آماری، تمامی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بعد از انقلاب است که از میان آن‌ها کتاب‌های سال‌های ۱۳۵۸، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۴ انتخاب شده‌اند. دلیل انتخاب سال‌های یادشده این بود که این سال‌ها مقاطعی بودند که کتاب‌ها تغییر کرده‌اند. در این پژوهش واحد زمینه هر متن درس و واحد تحلیل مضامین و تصاویر مرتبط با سالمندی بوده است. در ضمن این مقاله در کمیته اخلاق دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی به تأیید رسیده است.

یافته‌ها: نتایج این پژوهش مشخص کرد در کتاب‌های بررسی شده بیشتر سالمندان به صورت افرادی با چهره دارای چین و چروک (۵۲/۱ درصد)، با موی خاکستری یا سفید (۴۴/۴ درصد)، دارای قامتی صاف (۵۷ درصد) و با توان جسمانی زیاد (۴۳ درصد) تصویر شده‌اند. افرادی که عموماً از نظر جسمانی (۷۲/۵ درصد) مستقل و سالم (۷۳/۲ درصد) هستند. در این کتاب‌ها سالمندان عموماً (۶۴/۱ درصد) بدون استفاده از هیچ‌یک از وسایل کمکی تصویر شده‌اند و در مواردی که سالمندان با وسایل کمکی به تصویر کشیده شده‌اند، وسیله استفاده شده (۱۴/۱ درصد) عینک بوده است.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد در کل تصویری طبیعی از وضعیت جسمانی سالمندان در کتاب‌های درسی ارائه شده است. به بیان دیگر تصویری که از سالمندان در کتاب‌های درسی ارائه شده است، تصویری عموماً متناسب با وضعیت جسمانی افراد در دوره سالمندی است. جالب آنکه در سال‌های اولیه بعد از انقلاب در مقایسه با سال‌های اخیر، تصویر جوان‌تری از سالمندان ارائه شده است که با توجه به روند افزایش امید به زندگی در دهه اخیر طبیعی و با واقعیت موجود سالمندی نیز متناسب است.

کلیدواژه‌ها:

سالمندی، کتاب‌های درسی، تحلیل محتوا، مفاهیم و تصاویر، دوره ابتدایی، ایران

ویژه کاهش قدرت بینایی، شنوایی، چشایی، بویایی و کاهش قدرت بدنی و سرعت واکنش در برابر محرک‌ها همراه است.

مقدمه

فرایند پیرشدن با تغییرات شناختی، ساختمانی مغز، اجتماعی و نیز نزول عملکرد تمام سیستم‌های بدن اعم از قلبی، عروقی، تنفسی، تناسلی، ادراری، غدیدی، ایمنی و دیگر دستگاه‌ها همراه است. علاوه بر این، پیری همانند بلوغ با تغییراتی در اندام‌ها (شکل ظاهری آن‌ها) و نیز تغییراتی مربوط به تغذیه بافت‌ها مشخص می‌شود. آشکارترین تغییرات در این سطح بی‌شک تغییراتی است که در زمینه اعضای بیرونی همچون پوست و مو به وقوع می‌پیوندد. واقعیت این است که این افراد، توانایی‌های بسیاری دارند که به تناسب سن می‌توانند از آن‌ها استفاده کنند. از طرفی مشاهده می‌شود در برخی موارد در جامعه با سالمندان برخورد مناسبی نمی‌شود. یکی از رنج‌بارترین مشکلاتی که کمتر به آن توجه شده، مسئله سوء رفتار با سالمندان

سالمندی دورانی است که ویژگی‌های خاصی دارد. یکی از این ویژگی‌ها کاهش نسبی قوای جسمی است. با افزایش سن، نیروهای جسمی کاهش پیدا می‌کند و فرد سالمند دچار تغییراتی در پوست، قلب و گردش خون، دستگاه گوارش و دستگاه عصبی می‌شود. می‌توان گفت غیر از سن زمانی، معیار دیگری نیز می‌تواند به تعریف سالمندی کمک کند؛ این معیار عبارت است از دگرگونی جسمی و زیستی. با وجود موارد استثنایی، پیری جسمی به تدریج حاصل می‌شود و تعیین لحظه‌ای که شخص از نظر جسمی پیر می‌شود، غالباً قراردادی است. پیرشدن جسمی تصویری را که ما از خود داریم، تغییر می‌دهد و به دیگران پیام می‌دهد که باید رفتار خود را با ما عوض کنند. در هر صورت رسیدن به پیری با تغییرات جسمی به

* نویسنده مسئول:

دکتر فرهاد نصرتی نژاد

نشانی: تهران، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، گروه رفاه اجتماعی.

تلفن: ۴۰۵۵۲۴۸ (۹۱۲) ۹۸+

پست الکترونیکی: farhad.nosrati@gmail.com

مطالعه ثناگو با عنوان «نگرش مردم نسبت به سالمندان در استان گلستان» مطالعه‌ای توصیفی تحلیلی است که با روش پیمایش انجام شده است. این مطالعه مشخص کرده است بین متغیر سن، قومیت و تحصیلات با چگونگی نگرش به سالمندی ارتباط معنی‌داری وجود دارد و افراد با تحصیلات زیاد بیشترین نگرش منفی به سالمندان را دارند. بیشترین نگرش منفی بین نوجوانان و جوانان و دانشگاهیان است و برای ایجاد تحول اساسی در نگرش این افراد، مسئولان باید اقدامات اساسی انجام دهند [۵]. ریاحی و همکاران در مطالعه خود «نگرش دانشجویان پزشکی نسبت به سالمندان پس از گذراندن واحد طب سالمندی» را بررسی کرده‌اند. این پژوهش به روش مطالعه توصیفی است. نتایج این پژوهش نشان داده است نقش آموزش در ارتقای نگرش افراد به سالمندان مثبت است و ایجاد فرصت‌های بیشتر برای دانشجویان پزشکی و غنی‌سازی محتوای آموزشی برای ارتقای نگرش مثبت به سالمندان و مراقبت از آن‌ها مؤثر است [۶].

مطالعه قمری زارع و همکاران [۷] مطالعه دیگری است که به بررسی «نگرش مربیان و دانشجویان پرستاری اراک به مراقبت از سالمندان» پرداخته است. این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی صورت گرفته است. نتایج این پژوهش نشان داده است که مربیان نگرش موافق تری نسبت به مراقبت از سالمندان در مقایسه با دانشجویان داشتند. مطالعه همدانی‌زاده و همکاران «نگرش پرستاران نسبت به ارائه مراقبت‌های جسمی از بیماران سالمند» را با روش توصیفی مقطعی پرداخته است. یافته‌ها در این بررسی نشان داده است پرستاران به ارائه مراقبت‌های جسمی از بیماران سالمند نگرش خنثی داشتند و بین سن و علائق کاری واحدهای مورد پژوهش با نوع نگرش آن‌ها به ارائه مراقبت‌های جسمی از بیماران سالمند، رابطه معناداری وجود داشت. در نتیجه برنامه‌ریزی وسیع برای ارتقای نگرش پرستاران شاغل و مداخلات برای تقویت نگرش آن‌ها ضروری است [۸].

در مطالعات خارجی نیز نگرش به سالمندی بررسی شده است. برای مثال براک مطالعه‌ای با عنوان «نگرش‌ها و شناخت خردسالان نسبت به افراد سالمند» در سال ۲-۱۹۸۱ روی کودکان ۴ تا ۷ سال انجام داد و به این نتیجه رسید که آن‌ها، بزرگسالان را افراد غمگین، تنها و بیکار می‌دانند، بزرگسالانی را که اطلاعات زیادی دارند، معلم می‌دانند و افراد پیر را از روی فیزیک بدنشان می‌شناسند. کودکان، پدربزرگ‌ها و مادربزرگ‌هایشان را افراد فعالی می‌دانند و دیدگاه مثبتی به آن‌ها دارند. همچنین تصاویر نشانگر اشتیاق افراد سالمند برای انجام کار داخل خانه بود تا خارج از خانه. نتیجه دیگر اینکه دو سوم کودکان دوست ندارند پیر شوند. همچنین تماس کودکان با سالمندان به جز پدربزرگ‌ها و مادربزرگ‌هایشان محدود و در محیط‌های کاری و مدارس بود.

نتایج پژوهش بارت^۲ با عنوان «برداشت جنسیتی از سالمندی:

1. Burke
2. Barret

است که به عنوان یکی از پنهان‌ترین اشکال خشونت در خانواده و جامعه، بسیاری از سالمندان در جوامع مختلف آن را تجربه می‌کنند. این‌گونه موارد در مطالعه هروی کریموی که در سال ۱۳۹۰ در سطح شهر تهران انجام داده‌اند، کاملاً مشخص است [۱]. نتیجه این مطالعه نشان داده است در جامعه میزان زیادی سوءرفتار به سالمندان وجود دارد. همچنین در پژوهش محبی آمده است در شهرستان‌هایی مانند دزفول و کلاله نیز سوءرفتار به سالمندان وجود دارد [۲]. این سوءرفتارها عموماً ناشی از نگرش به سالمند و سالمندی است و وجود چنین نگرش‌هایی در رفتارهای افراد مختلف شکل می‌گیرد و به تبع خود بی‌احترامی به سالمند و برخورد نامناسب با او را ایجاد می‌کند. در صورتی که فرد سالمند کوله‌باری از تجربه و کمال و پختگی دارد و منبع فکر و اندیشه برای نسل جوان است.

یکی از مسائل عصر کنونی فاصله میان نسل جوان با سالمندان است. مخالفت سالمندان با نسل جدید به صورت بدبینی و تحقیر و گاه دشمنی است و مخالفت جوانان با سالمندان به صورت مقاومت در برابر امر و نهی آن‌هاست. همچنین کودکان نیز گاهی حس خوبی به پیری و دوران سالمندی ندارند و دوست ندارند پیر شوند. بچه‌های خردسال، بزرگسالان را افراد وابسته، ناسالم، غمگین، تنها و بیکار می‌دانند و دایره ارتباطی‌شان در حد پدربزرگ و مادربزرگ است [۳]. این ادراک از سالمندی عموماً ناشی از نگرشی است که درباره سالمندان به صورت ناخواسته ترویج می‌شود. ادراک یادشده معمولاً مانند بسیاری از مفاهیم دیگر از سال‌ها قبل و حتی در سنین کودکی شکل می‌گیرد و مفهومی کاملاً وابسته به فرهنگ، احساسات و ارزش‌های افراد است. از این رو تصورات قالبی جامعه و نگرش به سالمندان می‌تواند بر زندگی آنان تأثیر گذارد. عموماً رسانه‌ها و به ویژه کتاب‌های درسی این تصورات را در ذهن کودکان ایجاد می‌کنند. از این رو، با توجه به افزایش جمعیت سالمند در کشور و تأثیری که نگرش‌های اجتماعی روی زندگی سالمندان دارد، این مقاله به دنبال بررسی تصویری است که کتاب‌های درسی دوره ابتدایی از ویژگی‌های جسمانی سالمندان ارائه می‌دهد.

علاوه بر تغییراتی که در بُعد جسمانی در دوره سالمندی اتفاق می‌افتد، ویژگی روانی و اجتماعی سالمندان نیز دچار تغییراتی می‌شود. از این رو سالمندی سه بُعد جسمانی، روانی و اجتماعی دارد که در این پژوهش فقط درباره بعد جسمانی سالمندی مطالعه شده است. درباره سالمندی و نگرش به آن پژوهش‌های زیادی انجام شده است. آسایش و همکاران «وضعیت نگرش پزشکان عمومی نسبت به پدیده سالمندی با استفاده از پرسشنامه کوگان» را با روش مطالعه مقطعی بررسی کرده‌اند. نتایج مطالعه آنان نشان داده است بین سن و سابقه کاری با نمره نگرش به سالمندی ارتباط معنی‌داری وجود نداشته است. همچنین دریافتند فقط نیمی از پزشکان عمومی نگرش نسبتاً مطلوبی به سالمندان داشتند و نگرش منفی با تأثیر بر رفتارهای افراد می‌تواند سبب اختلال در ارائه خدمت سلامت شود [۴].

روش مطالعه

مطالعه حاضر پژوهشی توصیفی است که با روش تحلیل محتوا انجام شده است. جامعه آماری شامل تمامی کتاب‌های درسی مقطع ابتدایی از سال ۱۳۵۷ (بعد از انقلاب اسلامی) تا ۱۳۹۴ است. از میان سال‌های یادشده، ۱۳۵۸، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۴ سال‌هایی بوده‌اند که تغییراتی در کتاب‌های درسی به وجود آمده بود و به همین دلیل برای نمونه انتخاب شده‌اند. مقوله اصلی در این پژوهش سالمندی است که خود به چند زیرمقوله وضعیت فیزیکی صورت، وضعیت ظاهری موی سر، حالت قامت، وضعیت موی صورت، وضعیت قد در مقایسه با دیگران، توان جسمانی، میزان وابستگی جسمانی و وضعیت سلامت جسمانی تفکیک شده و به صورت نظری و عملیاتی تعریف شده است (جدول شماره ۱).

واحد زمینه در این پژوهش متن‌های درسی است و از این رو هر درس یک واحد زمینه است. واحد تحلیل تصاویر و مضامین مرتبط با مقوله‌های گفته شده است. روش جمع‌آوری داده‌ها از طریق چک‌لیستی بود که بر اساس تعریف عملیاتی مقولات یادشده و بهره‌گرفتن از بخشی از چک‌لیست دانوسکی^۴ تدوین شده است [۱۲]. پایایی چک‌لیست از طریق ضریب فلیس و با استفاده از چهار ارزیاب که ۳۳ موضوع را بررسی کرده‌اند، انجام شد و مقدار آن ۷۳ درصد بود. این مقاله در کمیته اخلاق دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی به تأیید رسیده است.

یافته‌ها

در این مطالعه ۱۱۲ کتاب درسی با عناوین فارسی، تعلیمات دینی، هنر، ریاضی، تعلیمات اجتماعی، قرآن، علوم، هدیه‌های آسمان و تفکر و پژوهش در مقاطع اول، دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم (سال ششم از مهرماه ۱۳۹۱ به نظام آموزشی اضافه شده است) بررسی شد. بیشترین مفاهیم مرتبط با وضعیت جسمانی سالمندان در کتاب‌های سال سوم و پنجم و کمترین در سال ششم و چهارم بوده است. بیشترین مفاهیم به ترتیب مربوط به کتاب فارسی و تعلیمات اجتماعی و کمترین به ترتیب مربوط به درس هنر و علوم بود.

بیشترین مفاهیم مربوط به سال ۱۳۹۴ و کمترین مربوط به سال ۱۳۵۸ است. نوع محتوای دروس همان‌گونه که در جدول شماره ۳ دیده می‌شود، به صورت ۲۴ مورد متن، ۵۱ مورد تصویر و ۶۷ مورد متن و تصویر بررسی شده است، یعنی در کل ۱۱۸ تصویر و ۹۱ متن بررسی شده است.

در بخش تصاویر از ۲۵۳ شخصیت تصویری بررسی شده، ۱۶۱ مورد سالمند بوده است. یعنی حدود ۶۳/۳ درصد از تصاویر در طراحی خود از چهره سالمند استفاده کرده‌اند. در ۱۹۲۹۱ واژه بررسی شده، ۴۵۳ بار واژه‌های مرتبط با سالمند تکرار شده است،

بررسی در خصوص دانشجویان دانشگاه نشان داده است هر دو جنس، تصویر مثبت‌تری از زنان سالمند دارند تا مردان؛ اگرچه نگرش آن‌ها از سالمندی به این صورت است که در زنان سالمندی زودتر و در سنین کمتری شروع می‌شود. علاوه بر این، زنان در مقایسه با مردان شروع سالمندی را دیرتر گزارش کرده‌اند و زنان نگرش‌های مطلوب‌تری به سالمندان دارند. اما زنان اضطراب سالمندی بیشتری را در مقایسه با مردان بیان کرده‌اند [۹]. پیچر^۳ در مطالعه‌ای با عنوان «فرزندخوانده و پدربزرگ (یا مادربزرگ) آن‌ها: دیدگاه سه نسل» چگونگی برخورد با والدین فرزندخوانده‌ها و پاسخ‌دادن آن‌ها به پدربزرگ و مادربزرگ را بررسی می‌کند و زندگی خانواده‌های دارای فرزندخوانده را از منظر سه نسل توضیح می‌دهد. این مطالعه نتیجه گرفت پدربزرگ یا مادربزرگ مهم هستند، نه تنها از نظر حمایت عملی و کاربردی، بلکه از نظر نقش نمادینشان. پیشنهاد شده است مفهوم پدربزرگ و مادربزرگ که مایه خوشی و سرگرمی بوده و در فرهنگ انگلیسی معاصر گسترش یافته است، آن‌ها را مورد تأیید و مقبول معرفی کند [۱۰].

با وجود اینکه درباره سالمندی و به ویژه نگرش به سالمندی پژوهش‌های زیادی انجام شده است، مطالعاتی که محتوای کتاب‌های درسی از نظر نوع نگاه به سالمندی را بررسی کرده باشند، انجام نشده است. مطالعاتی که محتوای کتاب‌های درسی را تحلیل کرده باشند، اکثراً مؤلفه‌هایی همچون دین‌ورزی، حقوق بشر و هوش هیجانی را بررسی کرده‌اند و تاکنون مطالعه‌ای درباره سالمندی در کتب دوره ابتدایی در کشور انجام نشده است. همچنین هر کدام از این بررسی‌ها فقط کتاب‌های یک سال را تحلیل کرده‌اند؛ در صورتی که این پژوهش کتاب‌های دوره بعد از انقلاب اسلامی یعنی ۳۷ سال را تحلیل کرده است. تنها مطالعه‌ای که جهت‌گیری جنسیتی را مدنظر قرار داده، پژوهش مرزوقی است که با هدف «تحلیل محتوای کیفی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی از منظر جهت‌گیری جنسیتی» در کتاب‌های هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی و فارسی صورت گرفته است. نتایج این تحقیق نشان داد زنان معمولاً در نقش افرادی احساسی و زبردست و مردان با ویژگی‌های شخصیتی خردمحور و دستوردهنده ظاهر شده‌اند [۱۱]. این پژوهش از این منظر پژوهشی جدید و اولین پژوهشی است که در کشور انجام می‌شود.

پژوهش حاضر با وجود اینکه سالمندی را پدیده‌ای چندبعدی می‌داند و ابعاد جسمانی، روانی و اجتماعی برای آن قائل است، به نمود سالمندی در کتاب‌های درسی از منظر جسمانی پرداخته است. از این رو، نحوه تصویرشدن وضعیت فیزیکی سالمندان در کتاب‌های درسی را از نظر چگونگی تصویرشدن صورت، وضعیت ظاهری موی سر، حالت قامت، توان جسمانی، وضعیت سلامت یا بیماری و استفاده از وسایل کمکی سالمندان را در کتاب‌های درسی بررسی کرده است.

4. Jesica L. Danowski

3. Pitcher

جدول ۱. تعریف نظری و عملیاتی مقولات و زیرمقوله‌ها

مقوله	توضیح
مقوله اصلی	<ul style="list-style-type: none"> ● تعریف نظری: از نظر جسمانی، سالمندی، دوره‌ای از زندگی انسان است که به دلیل افزایش سن، کالبد انسانی توانایی‌های جسمانی خود را به تدریج از دست می‌دهد. این بعد از سالمندی به ویژگی‌های جسمانی افراد سال خورده توجه دارد. به بیان دیگر، تأکید بر تغییراتی است که در کالبد فرد با افزایش سن به وجود می‌آید.
	<ul style="list-style-type: none"> ● تعریف عملی: برای سنجش بعد جسمانی سالمندی به شمارش مضامینی پرداخته‌ایم که به وضعیت ظاهری سالمند از نظر جسمانی مثل وضعیت ظاهری صورت، وضعیت ظاهری موی سر، وضعیت ظاهری موی صورت، آراستگی صورت و وضعیت قامت اشاره داشته است.
زیرمقوله‌ها	<ul style="list-style-type: none"> ● وضعیت فیزیکی صورت: منظور از ظاهر صورت، وضعیت صورت سالمند بوده است؛ از این نظر که چه اندازه چین‌وچروک داشته و به مشخصاتی نظیر دارای چین‌وچروک زیاد و فاقد چین‌وچروک در متن یا تصویر فرد سالمند اشاره داشته است.
	<ul style="list-style-type: none"> ● وضعیت ظاهری موی سر: منظور از ظاهر موی سر درجه سفیدی موی سالمند بوده است که شامل مصداق‌هایی مانند سفید یا خاکستری، جوگندمی، سیاه یا بور یا بدون مو بودن سر در متن یا تصویر فرد سالمند می‌شود.
	<ul style="list-style-type: none"> ● وضعیت موی صورت: منظور وضعیت کلی موی صورت که شامل مصداق‌هایی مانند سفید یا خاکستری، جوگندمی و سیاه یا بور بودن موی صورت سالمند می‌شود.
	<ul style="list-style-type: none"> ● حالت قامت (قد): شامل قامت صاف و خمیده (قوز) می‌شود.
	<ul style="list-style-type: none"> ● وضعیت قد نسبت به دیگران: به مشخصاتی نظیر بلندقدتر، هم‌قد و کوتاه‌قد اشاره داشته است. منظور از بلندقدتر، سالمندی بوده است که بلندتر از دیگر افراد بزرگسال در تصویر دیده شده است. منظور از هم‌قد، سالمندی بوده است که در تصویر هم‌قد افراد دیگر بوده است. منظور از کوتاه‌تر سالمندی بوده است که از افراد دیگر کوتاه‌تر بوده است.
	<ul style="list-style-type: none"> ● توان جسمانی: به مشخصاتی نظیر توان جسمانی زیاد، توان جسمانی متوسط و توان جسمانی ضعیف اشاره داشته است. منظور از توان جسمانی زیاد، سالمندی بوده است که قادر به انجام تمامی کارهای روزمره خود بوده است. منظور از توان جسمانی متوسط، سالمندی بوده که در برخی از موارد نتوانسته است کارهای روزمره خود را انجام دهد و منظور از توان جسمانی ضعیف، سالمندی بوده است که اصلاً نمی‌توانسته کارهای روزمره خود را انجام دهد و ناتوان بوده است.
<ul style="list-style-type: none"> ● نوع وابستگی از نظر توان جسمانی: به مشخصاتی نظیر وابسته و مستقل اشاره داشته است. منظور از وابسته، سالمندی بوده است که در انجام کارهای روزمره کاملاً به افراد دیگر وابسته بوده و دیگران کارهای او را انجام می‌دادند. منظور از مستقل، سالمندی بوده است که تمام کارها را خودش انجام داده و نیاز به کمک کسی نداشته است. 	
<ul style="list-style-type: none"> ● وضعیت سلامت یا بیماری: به مشخصاتی نظیر سالم و بیمار اشاره داشته است. منظور از سالم، سالمندی بوده است که علائم بیماری در متن یا تصویر در او دیده نشده است. منظور از بیمار، سالمندی بوده است که علائم بیماری در متن یا تصویر در او دیده شده است. 	
<ul style="list-style-type: none"> ● وسایل کمکی: به وسایلی نظیر عینک، سمک، عصا و واکر اشاره کرده است. 	

سالمند

عینک نشان داده شده‌اند. در (۱/۶۴ درصد) از تصاویر سالمندان بدون استفاده از هیچ وسیله کمکی تصویر شده‌اند (جدول شماره ۲).

روند تغییرات چگونگی تصویرشدن وضعیت جسمانی سالمندان در کتاب‌های درسی

برای بررسی تغییراتی که در نحوه تصویرشدن سالمندان در کتاب‌های درسی در سال‌های مطالعه شده ایجاد شده است، مقطعی که کتاب‌های درسی تغییر کرده‌اند، بررسی شده است.

تغییرات وضعیت صورت

اگر بخواهیم تغییرات جسمانی سالمندان را در چهار مقطع

یعنی تنها ۲/۳ درصد از واژه‌های مرتبط با سالمندان در متن استفاده شده است. در کل دروس بررسی شده (۱۲۷ مورد درس دارای عنوان) تنها دو درس با عنوان پدربزرگ و هدیه به پدربزرگ و ۲ درس درباره والدین دیده شد.

تصویر وضعیت سالمندان در کتاب‌های درسی از منظر جسمانی

در کتاب‌های بررسی شده بیشتر سالمندان افرادی با چین‌وچروک (۱/۵۲ درصد)، موی خاکستری یا سفید (۴/۴۴ درصد) دارای قامتی صاف (۵۷ درصد) تصویر شده‌اند. بیشتر سالمندان (۳/۴۳ درصد) توان جسمانی زیاد داشتند و از نظر جسمانی مستقل (۵/۷۲ درصد) بودند. سالمندان عموماً سالم (۲/۷۳ درصد) و تنها در ۱/۱۴ درصد از سالمندان با

جدول ۲. بررسی چگونگی وضعیت جسمانی سالمندان در کتاب‌های درسی

وضعیت جسمانی						
وضعیت فیزیکی صورت	دارای چین و چروک	فاقد چین و چروک	نامشخص*	جمع کل/درصد		
تعداد (درصد)	۷۴(۵۲/۱)	۴۱(۲۸)	۲۷(۱۹)	۱۴۲(۱۰۰)		
وضعیت ظاهری موی سر						
سفید یا خاکستری	تأخیری خاکستری (جوگندمی)	موی سیاه یا بور	تاس	نامشخص	جمع کل/درصد	
تعداد (درصد)	۶۳(۴۴/۴)	۹(۶/۳)	۹(۶/۳)	۲(۱/۴)	۵۹(۴۱/۵)	۱۴۲(۱۰۰)
حالت قامت (قد)						
صاف	خمیده (قوز)	نامشخص	جمع کل/درصد			
تعداد (درصد)	۳۵(۲۴/۶)	۲۶(۱۸/۳)	۱۴۲(۱۰۰)			
توان جسمانی						
توان جسمانی بالا	توان جسمانی متوسط	توان جسمانی ضعیف (ناتوان)	نامشخص	جمع کل/درصد		
تعداد (درصد)	۴۱(۲۸/۹)	۱۰(۷)	۳۰(۲۱/۱)	۱۴۲(۱۰۰)		
نوع وابستگی از نظر توان جسمانی						
وابسته (ناتوان یا کم توان)	مستقل	نامشخص	جمع کل/درصد			
تعداد (درصد)	۱۸(۱۲/۷)	۱۰۳(۷۲/۵)	۲۱(۱۴/۸)	۱۴۲(۱۰۰)		
وضعیت سلامت یا بیماری						
سالم	بیمار (نوع بیماری)	نامشخص	جمع کل/درصد			
تعداد (درصد)	۱۰۴(۷۳/۲)	۱۱(۷/۷)	۲۷(۱۹)	۱۴۲(۱۰۰)		
وسایل کمکی						
عینک	سمعک	عصا	نامشخص	هیچکدام	دارای دو مورد (عینک و عصا)	جمع کل/درصد
تعداد (درصد)	۱۰(۷/۷)	۱۲(۸/۵)	۱۳(۹/۲)	۹۱(۶۴/۱)	۵(۳/۵)	۱۴۲(۱۰۰)

* عدد نامشخص مربوط به مواردی است که در تصویر وضعیت جسمانی سالمند مانند مو مشخص نبوده یا متن بوده است.

سالمند

تغییرات مربوط به توان جسمانی

همان‌طور که در **جدول شماره ۶** نشان داده شده است، هرچه به سال‌های اخیر نزدیک شده‌ایم، تصویری که از توان جسمانی سالمندان ارائه شده، تصویری است که سالمندان را با توان جسمانی زیاد ترسیم کرده است.

تغییرات وابستگی جسمانی

بر اساس **جدول شماره ۷** تصویری که از وضعیت وابستگی جسمانی در کتاب‌های درسی ارائه شده، در سال‌های مختلف متفاوت بوده است. اما در کل روند به تصویر کشیدن سالمندان به صورت مستقل و غیروابسته است. به عبارت دیگر هرچه به سال‌های اخیر نزدیک‌تر شده‌ایم، تصویری مستقل‌تر از سالمندان ارائه شده است.

تغییرات از نظر وضعیت سلامت یا بیماری

بر اساس **جدول شماره ۸**، می‌توان بیان کرد بیمار بودن سالمندان بیشتر در سال‌های ۱۳۵۸ و ۱۳۸۵ به تصویر کشیده شده و در سال ۱۳۹۴ کمترین فراوانی را به خود اختصاص

ذکر شده بررسی کنیم، می‌توان ابراز کرد با توجه به **جدول شماره ۳** بیشترین نمود در چین و چروک صورت تصاویر سالمندان در سال ۱۳۹۴ و کمترین در سال ۱۳۵۸ دیده شده است. به دلیل اینکه کتاب‌های متأخرتر تصویرها را واضح‌تر دیده‌اند، موارد نامشخص در دوره‌های اول بیشتر بوده است.

تغییرات وضعیت موی سر

روند تغییرات ظاهری موی سر بر اساس **جدول شماره ۴** نشان‌دهنده سفید شدن بیشتر موی سالمندان در سال‌های اخیر بوده است. هر چه از سال‌های ۵۸ به ۹۴ نزدیک‌تر شده‌ایم، موی سر سالمندان بیشتر سفید تصویر شده است.

تغییرات حالت قد

درباره حالت قد سالمندان بر اساس **جدول شماره ۵** می‌توان گفت خمیده بودن قامت سالمندان از سال ۱۳۵۸ تا سال ۱۳۹۴ بیشتر به تصویر کشیده شده است.

جدول ۳. روند تغییرات ظاهری صورت از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۴

سال	وضعیت ظاهری صورت / فراوانی (درصد)		
	دارای چین و چروک	فاقد چین و چروک	نامشخص
۱۳۵۸	۷(۳۸/۹)	۴(۲۲/۲)	۷(۳۸/۹)
۱۳۷۵	۱۳(۴۴/۸)	۸(۲۷/۶)	۸(۲۷/۶)
۱۳۸۵	۱۵(۵۰)	۱۱(۳۶/۷)	۴(۱۳/۳)
۱۳۹۴	۳۹(۶۰)	۱۸(۲۷/۷)	۸(۱۳/۳)

سالمند

جدول ۴. تغییرات وضعیت موی سر از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۴

سال	وضعیت ظاهری موی سر / فراوانی (درصد)				
	سفید	جوگندمی	بور یا سیاه	تاسی	نامشخص
۱۳۵۸	۳(۱۶/۷)	-(-)	۲(۱۱/۱)	۲(۱۱/۱)	۱۱(۶۱/۱)
۱۳۷۵	۱۲(۴۱/۴)	۲(۶/۹)	۳(۱۰/۳)	-(-)	۱۲(۴۱/۴)
۱۳۸۵	۱۵(۵۰)	۲(۶/۷)	۱(۳/۳)	-(-)	۱۲(۴۰)
۱۳۹۴	۳۳(۵۰/۸)	۵(۷/۷)	۳(۴/۶)	-(-)	۲۴(۳۶/۹)

سالمند

بحث

داده است. به بیان دیگر، در سال‌های اخیر سالمندان کمتر به صورت فرد بیمار در کتاب‌های درسی تصویر شده‌اند.

تغییرات مربوط به استفاده از وسایل کمکی

همان‌طور که در جدول شماره ۹ نشان داده شده است، در کتاب‌های درسی در همه سال‌ها عموماً سالمندان بدون استفاده از هیچ وسیله کمکی‌ای تصویر شده‌اند، اما هرچه به سال‌های اخیر نزدیک‌تر شده‌ایم، سالمندانی که از وسایل کمکی استفاده می‌کنند، در کتاب‌های درسی بیشتر دیده می‌شوند.

نتایج این پژوهش نشان داد آنچه از وضعیت جسمانی سالمندان در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بعد از انقلاب تصویر می‌شود، در کل تصویری مثبت بوده که متناسب با واقعیت سالمندی است. در این کتاب‌ها تصویری که از سالمندان ارائه می‌شود، افرادی هستند که عموماً توان جسمانی زیادی دارند و وابستگی‌شان به افراد دیگر اندک است. به عبارت دیگر، سالمندی که در کتاب‌های درسی تصویر می‌شود، فردی است که با وجود سالمندی، قوای جسمانی لازم را برای رتق و فتق کارهای خود دارد و میران وابستگی‌اش اندک است. این در حالی است که تصویری که از وضعیت ظاهری سالمند نشان

جدول ۵. روند تغییرات حالت قد از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۴

سال	حالت قد / فراوانی (درصد)		
	صاف	خمیده	نامشخص
۱۳۵۸	۷(۳۸/۹)	۱(۵/۶)	۱۰(۵۵/۶)
۱۳۷۵	۱۸(۶۲/۱)	۴(۱۳/۸)	۷(۲۴/۱)
۱۳۸۵	۱۸(۶۰)	۸(۲۶/۷)	۴(۱۳/۳)
۱۳۹۴	۳۸(۵۸/۵)	۲۲(۳۳/۸)	۵(۷/۷)

سالمند

جدول ۶. روند تغییرات توان جسمانی از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۴

سال	توان جسمانی / فراوانی (درصد)			
	بالا	متوسط	ضعیف	نامشخص
۱۳۵۸	۶(۳۳/۳)	۱(۵/۶)	۳(۱۶/۷)	۷(۳۸/۹)
۱۳۷۵	۱۲(۴۱/۴)	۸(۲۷/۶)	۲(۶/۹)	۷(۳۴/۱)
۱۳۸۵	۱۳(۴۳/۳)	۱۳(۴۳/۳)	۲(۶/۷)	۲(۶/۷)
۱۳۹۴	۳۰(۴۶/۲)	۱۹(۲۹/۲)	۳(۴/۶)	۱۳(۲۰)

سالمند

جدول ۷. روند تغییرات وابستگی از نظر جسمانی از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۴

سال	وابستگی از نظر جسمانی فراوانی (درصد)		
	وابسته	مستقل	نامشخص
۱۳۵۸	۴(۲۲/۲)	۶(۳۳/۳)	۸(۴۴/۴)
۱۳۷۵	۳(۱۰/۳)	۲۲(۷۵/۹)	۴(۱۳/۸)
۱۳۸۵	۵(۱۶/۷)	۲۴(۸۰)	۱(۳/۳)
۱۳۹۴	۶(۹/۲)	۵۱(۷۸/۵)	۸(۱۲/۳)

سالمند

به نظر می‌رسد این تصویر با واقعیت سالمندی در کشور تناسب بیشتری دارد و به نوعی همخوان است، زیرا امید به زندگی از حدود پنجاه و چند سال در سال‌های آغازین بعد از انقلاب به بیش از هفتاد سال در سال‌های اخیر رسیده و طبیعی است که سالمند امروز به لحاظ فیزیکی و نشانگان ظاهری تفاوتی جدی با سالمند آن دوران داشته باشد.

در کل نتایج این پژوهش نشان می‌دهد ریشه سویه‌های منفی به سالمندی را که برخی پژوهش‌های انجام شده در کشور نشان داده‌اند، آسایش و همکاران، ثناگو، ریاحی و همکاران، قمری زارع و همکاران، همدانی زاده و همکاران [۴-۸] باید در جای دیگری جست‌وجو کرد. به بیان دیگر، سویه‌های گاهی منفی که به سالمندی وجود دارد، احتمالاً

می‌دهد، فردی است که نشانگان سال خوردگی را دارد؛ یعنی این افراد عموماً با موی خاکستری یا سفید و با صورت‌های دارای چین‌وچروک و گاهی قامت‌های ناصاف تصویر می‌شوند که اتفاقاً واقعیت این دوره از زندگی است، زیرا انتظار می‌رود فرد سالمند در این دوره از نظر ظاهری ویژگی‌هایی را داشته باشد که نشان‌دهنده سالخوردگی است.

نکته جالب توجه در این پژوهش آن است که تصویری که از وضعیت ظاهری سالمند ارائه می‌شود، در سال‌های اولیه بعد از انقلاب با سال‌های اخیر تفاوت بسیاری دارد. به این معنا که تصاویر سال‌های اولیه بعد از انقلاب از سالمند، تصویری است که عموماً از فردی میانسال یا به زبان دیگر سالمند جوان ارائه می‌شود و هر چه به سال‌های اخیر نزدیک‌تر می‌شویم، این تصویر به تصویر سالمند میانسال و سال‌خورده نزدیک می‌شود.

جدول ۸. روند تغییرات وضعیت سلامت یا بیماری از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۴

سال	وضعیت سلامت یا بیماری / فراوانی (درصد)		
	سالم	بیمار	نامشخص
۱۳۵۸	۷(۳۸/۹)	۲(۱۱/۱)	۹(۵۰)
۱۳۷۵	۲۴(۸۲/۸)	۲(۶/۹)	۳(۱۰/۳)
۱۳۸۵	۲۶(۸۶/۷)	۳(۱۰)	۱(۳/۳)
۱۳۹۴	۴۷(۷۲/۳)	۴(۶/۲)	۱۴(۲۱/۵)

سالمند

جدول ۹. روند تغییرات استفاده از وسایل کمکی از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۴

سال	وسایل کمکی / فراوانی (درصد)			
	عصا	عینک	واکر یا ویلچر	هیچکدام
۱۳۵۸	۲(۱۱/۱)	-(-)	-(-)	۱۶(۸۸/۹)
۱۳۷۵	۲(۶/۹)	۳(۱۰/۳)	-(-)	۲۴(۸۲/۸)
۱۳۸۵	۳(۱۰)	۴(۱۳/۳)	-(-)	۲۳(۷۶/۷)
۱۳۹۴	۱۲(۱۶/۴)	۱۹(۲۶)	۱(۱/۴)	۴۱(۵۶/۲)

سالمند

کامل کتاب‌های درسی، در دسترس نبودن بانک اطلاعات اینترنتی از کتاب‌های درسی، آگاهی‌نداشتن کارشناسان سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی از روند تغییرات اساسی در کتاب‌های درسی در سال‌های مختلف و اجازه‌ندادن کارشناسان سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی برای امانت‌گرفتن کتاب‌های درسی. با توجه به اینکه کتاب‌های درسی تصویری طبیعی و متناسب با ویژگی‌های سالمندی از سالمندان ارائه می‌کند و سبب‌شناسی نگرش‌های نامتناسب با سالمندی که بسیاری از پژوهش‌ها به آن ارجاع داده‌اند، دیگر منابع کودکان و نوجوانان از جمله کتاب‌های قصه، رمان‌ها و تلویزیون باید از نظر نوع نگاه به سالمندی بررسی شود. پیشنهاد می‌شود مضامین درس‌های «عاشق کتاب» و «سرودی برای پایی» در کتاب فارسی بخوانیم سال ۱۳۹۴، «کودک باهوش» فارسی بخوانیم سال ۱۳۸۵، «پسر هوشیار» کتاب فارسی سال ۱۳۷۵ متناسب با شأن اجتماعی سالمندان بازنگری شوند.

تشکر و قدردانی

در پایان از استاد فرزانه و فرهیخته جناب آقای دکتر میرطاهر موسوی که نویسندگان را به استادان محترم سازمان پژوهش معرفی کردند و همچنین از استادان محترم سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی جناب آقای مهندس قریشی و آقای دکتر ابوالفضل بختیاری که امکان استفاده از آرشیو کتاب‌های درسی را برای این پژوهش فراهم کردند و اطلاعاتی درباره تغییرات کتاب‌های درسی در اختیار نویسندگان قرار دادند، تشکر و قدردانی می‌شود. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد زهرا افتخاری است.

در اموری غیر از کتاب‌های درسی یا در فرهنگ جامعه ریشه دارد. از این رو مناسب است سالمندی از منظری فرهنگی نیز مطالعه شود.

نتیجه‌گیری نهایی

به طور کلی تصویری که از سالمند در کتاب‌های درسی ارائه می‌شود، تصویری مثبت و متناسب با وضعیت جسمانی در سالمند است. با وجود این، در برخی کتاب‌ها تصاویر و مضامینی نامتناسب با سالمندی دیده می‌شود. برخی از مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: درس «عاشق کتاب» در کتاب فارسی بخوانیم سال ۱۳۹۴ که در آن سالمندی که نقش فروشنده را دارد، از برگه‌های کتاب قیف درست می‌کند و محصولاتش را درون قیف می‌ریزد و کودکی که از او خرید می‌کند، این قیف را باز می‌کند و داستان آن یک برگ از کتاب را می‌خواند و علاقه‌مند می‌شود بقیه داستان را بخواند. نزد فروشنده می‌رود تا بقیه کتاب را از او بگیرد و بخواند ولی فروشنده ممانعت می‌کند.

در همان کتاب در درسی با عنوان «سرودی برای پایی»، داستان سالمندی روایت می‌شود که رفتگر است و شغل خود را ارزشمند می‌داند و از مردم شکایت دارد که شانی برای او و شغلش قائل نیستند. کتاب فارسی بخوانیم سال ۱۳۸۵ در درسی با عنوان «کودک باهوش»، داستان پیرمرد باغبانی را تعریف می‌کند که فردی می‌خواهد او را فریب دهد و کودکی باهوش فرد سالمند را راهنمایی می‌کند. در کتاب فارسی سال ۱۳۷۵ در درسی با عنوان «پسر هوشیار» سالمندی الاغش را گم می‌کند و از همه سراغش را می‌گیرد. کودکی مشخصات الاغ را با توجه به آثار راه‌رفتن الاغ بیان می‌کند و می‌گوید الاغ را ندیده است. پیرمرد عصبانی می‌شود و نزد قاضی می‌روند و هوش و ذکاوت کودک ثابت می‌شود. وجود چنین مضامینی در کتاب‌های درسی که نقش بسیار مهم و اساسی در شکل‌گیری نگرش کودکان به سالمندان دارد، می‌تواند باعث شکل‌گیری نگرش منفی به سالمندان شود. از این رو حذف مضامین این‌چنینی ضروری است.

محدودیت‌های این پژوهش عبارت بود از: در دسترس نبودن آرشیو

References

- [1] Heravi Karimoei M, Reje N, Foroughan M, Montazeri A. [Elderly abuse rates within family among members of senior social clubs in Tehran (Persian)]. *Iranian Journal of Ageing*. 2012; 6(4):37-50.
- [2] Mohebbi L, Zahednejad S, Javadi Pour S, Saki A. [Domestic elder abuse in rural area of Dezful, Iran and its relation with their quality of life (Persian)]. *Iranian Journal of Ageing*. 2016; 10(4):50-9.
- [3] Lee Burke J. Young children's attitudes and perceptions of older adults. *The International Journal of Aging and Human Development*. 1982; 14(3):205-22. [DOI:10.2190/4J7N-RG79-HJQR-FLDN]
- [4] Asayesh H, Qorbani M, Parvaresh Masoud M, Rahmani Anarki H, Ansari H, Mansourian M, et al. [General practitioner attitude toward elders: Using Kogan's attitudes questionnaire (Persian)]. *Iranian Journal of Diabetes and Metabolism*. 2014; 13(6):479-86.
- [5] Sanagoo A, Bazayr A, Chehrehgosha M, Gharanjic S, Noroozi M, Pakravan far S, et al. [People Attitude toward Elderly in Golestan Province, 2009 (Persian)]. *Journal of Research Development in Nursing & Midwifery*. 2012; 8(2):24-9.
- [6] Riahi F, Izadi-mazidi M, Khajedin N, Norouzi S. [Does education of geriatric medicine effect on the medical students' attitude toward elderlies and their care? (Persian)]. *Iranian Journal of Medical Education*. 2014; 14(7):651-2.
- [7] Purfarzad Z, Ghamari zadre Z, Farmahini farahani M, Ghorbani M. [Teachers and student nurses' attitudes towards caring for older adults in Arak, 2012 (Persian)]. *Journal of Clinical Nursing and Midwifery*. 2014; 3(2):46-56.
- [8] Hamadanizadeh F, Mtahedian Tabrizi E, Sarhangi F, Zighaymat F. [Nurses' attitude care of old patients (Persian)]. *Kowsar Medical Journal*. 2008; 13(3):253-8.
- [9] Barrett AE, Von Rohr C. Gendered perceptions of aging: An examination of college students. *The International Journal of Aging and Human Development*. 2008; 67(4):359-86. [DOI:10.2190/AG.67.4.d]
- [10] Pitcher D. Adopted children and their grandparents: Views from three generations. *Adoption & Fostering*. 2009; 33(1):56-67. [DOI:10.1177/030857590903300106]
- [11] Marzouk R, Mansory C. [Qualitative content analysis of elementary textbooks based on gender orientation (Persian)]. *Women in Development & Politics Magazine*. 2016; 13(4):469-85. [DOI:10.22059/jwdp.2015.58131]
- [12] Dnaowski J. The portrayal of older characters in popular children's books: A content analysis from 2000 to 2010 [MA thesis]. Provo: Brigham Young University; 2011.

پیوست ۱. صفحه کدگذاری شخصیت سالمند

نام کتاب : -----

عنوان درس : -----

سال انتشار : -----

نام شخصیت : -----

سن تقویمی :

سالمند جوان (۶۴-۵۵) ----- سالمند میانسال (۷۴-۶۵) ----- سالمند پیر بیش از ۷۵ -----

جنس: مرد ----- زن -----

نژاد : انسان ----- غیرانسان -----

نقش شخصیت: کلی ----- جزئی -----

سطح فعالیت : خیلی فعال ----- فعال ----- غیر فعال ----- نامشخص -----

وضعیت سلامت : خوب ----- دارای محدودیت جزئی ----- ضعیف -----

نقش اولیه: شوهر / زن ----- والدین ----- مادربزرگ و پدربزرگ ----- دوست ----- همکار ----- رئیس ----- آدم بد(شور) ----- معلم ----- نامشخص ----- موارد دیگر -----

خصوصیات جسمانی :

دارای چین و چروک زیاد ----- دارای چین و چروک محدود ----- فاقد چین و چروک ----- نامشخص ----- زشت ----- ظاهر متوسط ----- جذاب -----

موی سفید یا خاکستری ----- تا حدی خاکستری ----- موی سیاه / بور ----- نامشخص -----

تاس یا بی مو ----- پرمو ----- نامشخص -----

دارای موی صورت (ریش یا سییل) ----- سفید یا خاکستری ----- مرتب ----- ژولیده -----

بی دندان یا دارای دندان خراب ----- دارای دندان ----- نامشخص -----

عینکی / دارای عینک ته استکانی ----- سمعک ----- عضلات افتاده (مانند سینه آویزان) -----

قوز بیش از حد ----- استفاده از وسایل کمکی جسمانی ----- وسایل کمکی دیگر -----

خصوصیات شخصیتی (روان شناختی):

مورد تمسخر واقع شده --- باهوش / خردمند --- شاد / راضی --- غمگین --- خشمگین یا بدخلق یا عبوس --- با محبت / روحیه مراقبت کننده --- شوخ --- فضول --- تنها یا منزوی --- خرفت یا دیوانه --- غیر عادی یا عجیب --- دوستانه --- بیش از حد مهربان --- فراموشکار --- ناامید --- مرد / زن کثیف --- موارد دیگر ---

ارزیابی کلی (براساس توصیف فیزیکی و شخصیتی):

مثبت ----- خنثی ----- منفی -----